

utvivlsomt tildeles ham, at han har gjort en Række omhyggelige Iagttagelser i Naturen, især om det langsomt foregaaende Ødelæggelsesværk og Aarsagerne til den geoplastiske Omdannelsesproces. Ved disse Studier, i Forening med den erhvervede nøie Kundskab til Landets Omdannelse i de sidste Aarhundreder, har Forf. bragt meget nyt og fortjenstligt til Veie.

Af den foran givne Redegjørelse vil fremgaa, af hvilken mangeartet Natur de Emner ere, som denne Bog om Helgoland behandler. Det bør fremhæves, at ikke mindst de, som beskæftige sig med Sønderjyllands og Elblandenes Fortid, især med de vestlige Kystlandes Historie, bør huske at raadspørge dette oplysende Skrift. Det vil ikke være vanskeligt at rette Kritik mod Enkeltheder — og saadant er sket i det Foregaaende — men Alle ville være Forf. taknemlige for de mangfoldige Oplysninger, som her ere samlede, og erkjende, at selv hvor han ikke endelig har løst Spørgsmaalene, har han bragt Undersøgelsen betydeligt videre.

Johannes Steenstrup.

Elise von dem Bussche-Kessel: Gräfin Elise von Bernstorff, geborene Gräfin von Dernath. Ein Bild aus der Zeit von 1789 bis 1835. Aus ihren Aufzeichnungen. I. 1789—1822 (VIII + 340 SS.). II. 1823—35 (264 SS.). Berlin (Mittlersche Buchhandl.) 1896.

Memoirelitteraturen til Oplysning om Personer og Forhold herhjemme ved Overgangen fra forrige til dette Aarhundrede har i Grevinde Elise Bernstorffs for kort Tid siden udkomne Livserindringer modtaget en i flere Henseender værdifuld Forøgelse.

Forfatterinden fødtes 27. Jan. 1789 i Kjøbenhavn som ældste Datter af den 1828 afdøde danske Gesandt i Madrid Magnus Greve von Dernath og Hustru Charlotte Sophie Magdalene Komtesse Bernstorff.

Om sin egen, med hende uddøde fædrene Æt, der indkom her i Landet i Frederik III.s Tid med den fra Slaget

ved Nyborg hæderligt bekendte kejserlige General Gerhard Greve von der Nath (Natt) til Hasselburg og Sierhagen, en født Hollænder, véd Forfatterinden lidet eller intet at berette. Det var en letlevende, af idelig Pungenød hjem søgt Slægt, der ikke har indlagt sig synderlige Fortjenester af Danmark ¹⁾. Hendes Erindringer ere nærmest knyttede til den bernstorffske Familie, hvem hun baade ved Fødsel og Giftermaal tilhørte. Hun dvæler udførligt ved sin lykkelige Barndom, som hun tilbragte dels paa Hasselburg, dels paa Antvorskov, som hendes Fader senere maatte sælge til den rige Constantin Brun. Efterat Dernath 1794 havde overtaget Embedet som tjenestgjørende Kammerherre hos Kongen ²⁾, tilbragte Familien for det meste Vinteren i Hovedstaden. Her havde Elise næsten daglig Lejlighed til at se den af en talrig Slægt omgivne, almindeligt elskede Bedstefader A. P. Bernstorff, hvis Død gjorde et dybt Indtryk paa den lille Pige.

Hun var Vidne til Slotsbranden 1794, da Kronprinsen i flere Uger boede i Faderens Hus, og til Kjøbenhavns Brand Aaret efter.

Eftersom hun voxede til, fandt hun et andet og maaske det kjæreste Hjem paa Emkendorff i Holsten, Fritz Reventlows Herresæde. Ejeren var efter Feuerbachs Vidnesbyrd en ualmindelig elskværdig og kundskabsrig Mand, der efter at have nedlagt Embedet som Gesandt i London i Aaret 1800 overtog Stillingen som Kurator ved Universitetet i Kiel. Han yndede at omgaas Lærde og Videnskabsmænd, men beskjæftigede sig kun med de akademiske Sager for sin Fornøjelses Skyld, protegerede et enkelt Fakultet, medens de andre forsømtes, ligesom Universitetets Pengeforhold kom i en uheldig Forfatning ³⁾. Reventlows Navn træder næsten i Skygge for

¹⁾ Ligesom Familien Ahlefeldt paa Graasten har indført det efter Stedet opkaldte Æble, har et Medlem af Slægten Dernath i Holsten indført Dernathkirsebærret („Kirsche van der Nath“, se Voss, Louise, 1. Idylle).

²⁾ Hans Ansættelse vakte almindelig Mishag i den reventlowske Kreds (Efterladte Papirer II. 120 f.).

³⁾ L. Feuerbach, Anselm v. Feuerbachs Leben und Wirken, 1852, I, 75, 92.

hans Hustrus. Grevinde Julie, Ernst Schimmelmanns aandelige Søster, gjorde Emkendorff til Midtpunktet for det aandelige Liv i Hertugdømmerne, saa at det endog efter Mignets Ord havde Ry som et europæisk Akademi¹⁾. Her færdedes Klopstock og Stolberg'erne, Voss og Claudius, Jacobi, Reinhold og Niebuhr, her fandt de proskriberede fra 18. Fructidor, der havde taget Ophold i Hamborg, et gjæstevenligt Tilflugtssted. Lafayette og Dumouriez, Grev Portalis Fader og Søn, General Matthieu Dumas, den senere Generalstabschef ved Napoleons store Armé i Tyskland, Grev d'Angiviller, Ludvig XVI's Ungdomsven, og mange andre af Frankrigs bedste, den Gang fredløse Sønner vare Gjæster i dette Hjem og have med Taknemmelighed baaret dets Ry vidt ud over Danmarks Grænser.

Den barnløse, af aandelige Interesser stærkt bevægede Grevinde Julie Reventlow var Sjælen i denne Kreds, hun sørgede for alt og for alle, og da hendes Legeme tidligt blev lammet af en haard Sygdom, samlede Slægt og Venner omkring hendes Leje, hvorfra hun lige til sin Død i mange Aar med sjælden Aandslivlighed styrede sit Hus, reformerede Godsets Skoler og skrev Bøger til Læsning for Bønder og Almuesfolk.

Paa Emkendorff, hvis Beboere Elise Dernath skildrer udførligt, blev den syttenaarige Pige den 21. August 1806 viet til sin tyve Aar ældre Onkel Grev Christian Günther Bernstorff, hvis fine, statelige Personlighed fra Barneaarene af havde været den unge Piges Ideal.

Bernstorff havde allerede den Gang en lang Løbebane i Statens Tjeneste bag sig. Tyve Aar gammel blev han Legationssekretær hos Onklen Grev F. L. Stolberg i Berlin og havde 1791 overtaget dennes Stilling som Gesandt, i hvilken Egenskab han 1795 sendtes til Stockholm. Efter Faderens Død blev han 1797 med Titel af Statssekretær dennes Efterfølger som Leder af den udenrigske Politik.

Som Statsmand havde han arvet ikke faa af Faderens store Egenskaber, den fredelskende politiske Stræben, den

¹⁾ Mémoires de l'Académie des sciences XII, 8 ff.

rolige og besindige Holdning i Farens Stund, og som Menneske Ærligheden, Retsindet og den ridderlige Tænkemaåde, som dog mere end én Gang snarere var ham til Skade end til Gavn ved hans Forhandlinger med troløse og trædske Kolleger. Aaret 1801 stillede Bernstorff paa en haard Prøve. Medens Forvirringen og Forsagtheden med hver Time forøgedes i Kronprinsens Omgivelser paa Slagdagen d. 2. April, bevarede Bernstorff Fatningen og Modet. Under Slaget stod han med Kronprinsen paa en Fæstningsbastion og iagttog Kampens Gang. Skjøndt legemlig nedbrudt af det bernstorffske Arveonde, Gigten, der tidligt hjemsøgte ham, afsluttede han Vaabenstilstanden og opnaaede ved Forhandlingerne langt gunstigere Betingelser, end man kunde have ventet.

Fra det skæbnesvangre Aar 1807 knytte sig mindre heldige Minder til Bernstorffs Navn. Den 8. August havde han i Kiel sin bekjendte Samtale med den engelske Gesandt Jackson, hvis ublu og krænkende Fordringer han afviste med Harme. Mødet fandt Sted i Værelset ved Siden af Grevindens Kabinet. Hun fortæller herom: Min dybt krænkede Mand havde bekæmpet sin Forbitrelse, saalænge J. førte Ordet, saa at vi slet ikke lagde Mærke til Samtalen. Paa én Gang blussede hans Vrede op, og vi hørte uden at lytte hvert Ord af hint smukke, men voldsomme Gjensvar: Hellere gaa til Grunde med Ære end at forhandle en Time længere paa Basis af slig Uretfærdighed og Usandhed¹⁾.

Aftenen derefter tog Kronprindsen endelig Beslutningen at begive sig til Kjøbenhavn og stille sig i Spidsen for Hovedstadens Forsvar, men han havde allerede spildt for megen Tid. Efter faa Timers Ophold i Kjøbenhavn ilede han med at bringe sin aandssvage Fader i Sikkerhed, før det blev for sent. Bernstorff blev i Kiel til den 24. November, da han vendte tilbage til den ødelagte Hovedstad²⁾.

¹⁾ I, 72 f. Biografisk Lexikon II, 154, E. Holm, Danmark-Norges udenrigske Historie 1791 - 1807 II, 230.

²⁾ ib. S. 235. Elise Bernstorffs noget uklare Beretning om Kronprinsens Rejse er næppe ganske rigtig. Til Støtte for sine Angivelser har hun benyttet en utrykt Biografi af hendes Mand, forfattet af Rist.

At Bernstorff ikke forudsaa den Fare, der truede Danmark fra Englands Side, er blevet ham haardt bebrejdet. Vel var han langtfra Situationen voxen, men for en stor Del laa Skylden i det mærkelige Sammentræf af forskjellige uventede Omstændigheder, der styrtede Danmark i Ulykke. Paa dette Punkt tie desværre Elise Bernstorffs Memoirer aldeles. At Kronprinsen billigede sin Ministers Handlemaade, viste han ved at hædre ham med Elefantordenen 12. Marts 1808. Faa Dage senere forkyndte Bernstorff fra Slotsaltanen, hvor hans berømte Grandonkel i sin Tid havde udraabt Christian VII. til Konge, dennes Død og Frederik VI.s Tronbestigelse for Folket.

Efter sin Regeringstiltrædelse overlod Kongen, efter Bernstorffs Udtalelse, denne ganske Styrelsen af Rigets udenlandske Sager, medens Reventlow og Schimmelmann fandt sig i mere, end Bernstorff mente at kunne tillade for sit Vedkommende. Deres Pligtfølelse bød dem at tie og taale, medens han kun havde Valget mellem enten at tage til Gjenmæle eller søge sin Afsked. Ganske uventet indtraf en Uenighed imellem Kongen og Bernstorff, der foranledigede denne til at indgive sin Afskedsbegæring d. 22. April 1810. Sagen vedrørte ikke umiddelbart Staten¹⁾. Bernstorff havde til Trods for sine ihærdige Modforestillinger maattet give en Mand en Irettesættelse, som var alt andet end fortjent. Som Grund for sin Tilbagetræden angav Bernstorff sit svagelige Helbred, der ikke tillod ham at arbejde som før. Kongen modtog hans Ansøgning med „oprigtig og uhyklet Smerte“. Da Broderen Joakim samtidig forlangte sin Dimission fra Posten som Direktør for det udenrigske Departement, overfusede Kongen denne med de bitreste Bebrejdelser, der vare i høj Grad ufortjente, da han havde ydet et ligesaa flittigt som dygtigt Arbejde uden at

¹⁾ Jfr. Bernstorffs Biografi i Varnhagen v. Enses Denkwürdigkeiten u. vermischte Schriften I, 358—96, som Bernstorffs Biograf i Allg. deutsche Biographie mærkeligt nok ikke kjender. Grevinde F. C. Reventlow. Statsminister C. D. F. Reventlows Frue, angiver „Meningsforskjel“ mellem Kongen og Bernstorff som Aarsag til hans Afskedsbegæring (Brahe-Trolleborg Arkiv). Jvfr. Rubin: 1807—14 S. 391.

have oppebaaret nogen Gage. Christian Bernstorffs Gage — „6000 Papirskroner“ — strakte efter Grevindens Beretning næppe til til at dække de daglige Udgifter til The, Kaffe og Sukker.

Kongen og Dronningen plejede at besøge dem én Gang om Sommeren paa Bernstorff Slot, „hvis Sol er klarere, hvis Grønsvær er mere farveprægtig, hvis Blomster straalere herligere end i andre Haver“. Elise Bernstorff skildrer den kongelige Familie ved dens sidste Besøg paa Slottet før deres Afrejse i Sommeren 1810. Hun betegner Frederik VI. som en trohjærtet, venlig, men ordknap Mand. Større Sympathi har hun for Dronningen, hvis fyrstelige Holdning, smukke, aabne Træk, talende Øjne og elskværdige Væsen hun berømmer. Prinsesse Karoline, den Gang kaldet Kronprinsessen, var noget kantet og temmelig djærv i sine Udtryk.

Kongefamilien kunde hverken forstaa eller billige Bernstorffs Tilbagetræden, og det gamle Forhold gjenoprettedes først, da Bernstorff af egen Drift ét Aar senere meldte sig til den ledige Post som Gesandt i Wien og kort efter tiltraadte samme. Forfatterinden opruller et livligt og interessant Billede af de diplomatiske Kredse i Kejserstaden, men af særlig Værd er hendes udførlige Skildring af Wiener-Kongressens Tid og dens brogede Vrimmel af de forskjelligste Mennesker. Christian Bernstorff havde det mindre behagelige Hverv at repræsentere sit Land ved denne Lejlighed. Man imødesaa fra dansk Side Kongens Optræden med Bekymring. „Folket“, skriver Elise Bernstorff, „tillagde ham ikke uden Grund Skylden for den Ulykke, der forfulgte ham under hele hans Regering og han havde ved Alliancen med Frankrig mistet den almindelige Yndest.“

Det ufordelagtige i Kongens Ydre forøgedes ved et vansirende Udslet, som havde sat sig i hans Ansigt. Det gik dog bedre, end man ventede, og, som bekjendt, vandt han alle de paa Kongressen forsamlede Fyrsters Sympathi. Kejser Alexander sagde om ham: Han er en udmærket Mand og vinder meget ved at ses og kjendes nøjere. I denne Hvirvel af Fester, der skal have kostet Hoffet i Wien 30 Millioner

Gylden, var der kun én, der længtes efter Hjemmet, det var Kongens Svoger, Prinsen af Holsten-Beck, hvis Tanker stadig søgte „hjem til Børnenes Vugge“.

Kort før det almindelige Opbrud besøgte Kongen Grev Bernstorff, og man erfarer ved denne Lejlighed, hvormegen Pris han satte paa sin Minister. „Som en god Fader“ havde han Lommerne fulde af Gaver til Bernstorff og hans Familie og var dybt bevæget ved Afskeden.

Efter eget Ønske, hovedsagelig for at kunne være sine Godser nærmere, overtog Christian Bernstorff i Efteraaret 1816 Gesandtskabsposten i Berlin, der først var tiltænkt Broderen Joakim, som nu afløste Christian som Gesandt i Wien. Forflyttelsen fra et kejserligt til et kongeligt Hof betragtedes i uindviede Kredse almindeligt som et Bevis paa Kongens Uvillie mod Bernstorff.

I Maj 1818 begyndte fra preussisk Side Forhandlingerne med Bernstorff om at formaa denne til at træde i Kongen af Preussens Tjeneste, da Hardenberg ikke længere mente at kunne overkomme Forretningerne som Udenrigsminister. I Begyndelsen stillede Bernstorff sig afvisende mod dette Tilbud, indtil Hardenberg bevægede ham til at indhente den danske Konges Afgjørelse i Sagen. Bernstorff sendte sin Legationssekretær til Kjøbenhavn, der bragte ham Kongens Svar, som i en venlig, men bestemt Tone raadede ham til at tage imod Kaldelsen. Efter Forfatterindens Skildring synes Kongens Udtalelse at have beredt dem en Skuffelse; „den trofaste danske Undersaat, der var sin Konge hengiven med inderlig Kjærlighed, saa sig nu løsrevet fra Fædrelandet, som han elskede til Sværmeri, og prisgivet en fremmed Politiks stormfulde Bølger“. Adskillelsen fra Danmark opfyldte ham med Sorg og Uro. En Samtale med Kronprinsen i Louisenlund beroligede ham dog og fjærnedede hans Bekymringer. I September modtog Bernstorff Udnævnelserne som preussisk Udenrigsminister.

Med Aaret 1822 slutter Grevinde Bernstorff første Bind af sine Erindringer. Fra nu af tilhørte hendes Mand Preussen, selv om han nu og da benyttede Lejligheden til at vise sin

Hengivenhed for Danmark og ved gentagne Rejser til Holsten bevarede Forbindelsen med Fædrelandet og den store Kreds af Slægt og Venner, han havde ladet tilbage her.

I andet Bind fortsættes Erindringerne til Bernstorffs Død 1835. Vi skulle dog ikke følge Forfatterinden i hendes livlige og underholdende Skildring af hendes Mands Liv og Virksomhed i Berlin og af de utallige Mennesker, han traadte i Berøring med ved det preussiske Hof.

I Modsætning til flere af hin Tids Statsmandsfruer blandede hun sig aldrig i Politiken, og man vil derfor forgjæves lede efter interessante Afsløringer i saa Henseende; ligesaa lidt skildrer hun Tidsforhold eller Tilstande. Hendes Fortælling dvæler udover Familieinterieuret kun ved de Mennesker, hun traadte i Berøring med, og vanskelig vil nogen, der beskæftiger sig med hin Tid, lede forgjæves efter nogen fremragende Person, som ikke findes omtalt i denne Bog. Elise Bernstorff kan ikke lignedes med den aandfulde Charlotte Schimmelmänn, der, som sin Mands fortrolige i politiske Sager, følte sig mest hjemme i de fremmede Gesandters Kreds, „der for hende betød Europa“, stedse higende efter interessante Bekjendtskaber, som hun gjorde til Gjenstand for sine ofte fine og træffende Karaktertegninger; — hun synes ikke at have ejet fremtrædende literære Interesser, men hun er til Gjengæld fri for den Sentimentalitet, der ellers er betegnende for mange fornemme Damer paa hin Tid. Hun er velvillig og elskværdig i sine Domme om Mennesker og var en øm Moder og kjærlig Hustru, der med Ærbødighed saa op til sin Ægtefælles store og sjældne Egenskaber.

Grevinde Elise Bernstorff døde efter en 32-aarig Enkestand den 1. November 1867 i Nizza som det sidste Vidne fra den bernstorff-reventlow-schimmelmännnske Kreds, der rig paa Aand og Hjærte altid vil bevare en betydningsfuld Plads i den danske Kulturhistorie.

Bogen er udgivet af Forfatterindens Datterdatter, der med levende Sympathi for Slægtens Minder har opfyldt dette Hverv. De Anmærkninger, der ledsage den, ere forsvindende faa, og utvivlsomt vilde dog Christian Bernstorffs efterladte Papirer,

der ventelig findes paa samme Haand som Manuskriptet til Memoirerne, have kunnet afgive et fyldigt Materiale til nøjere Forstaaelse af mangt og meget.

Ikke altid ere Forfatterindens Tidsangivelser rigtige, saaledes er mærkeligt nok A. P. Bernstorffs Dødsaar (I, S. 15) angivet til 1796, og det fremgaar af Fortællingens Sammenhæng, at her ikke foreligger en Trykfejl. Cai Reventlows Bryllup (S. 14) fandt Sted 24. April 1797, ikke som angivet 30. April 1796.

Hvad der gjør de foreliggende Livserindringer særligt tiltalende for danske Læsere er den store og trofaste Kjærlighed til Danmark, der trods Forfatterindens tyske Sprog og Skrift som en rød Traad gaar gennem hele Bogen. Det er hendes Længsels og hendes Kjærligheds Land, „hvor Skoven staar fejrest og Fuglene synge lifligst“, skjønnere end nogen Plet i Tyskland, og hun deler af fuldt Hjærte sine Landsmænds Sorg og Tab i de tunge Aar 1807 og 1814.

Bogen er prydet med tre smukke Portræter af Grev Christian Bernstorff, Forfatterinden og hendes Moder Grevinde Charlotte Dernath.

Louis Bobé.